

KADIN HAKLARININ GELİŞTİRİLMESİNDE VE KADINLARA KARŞI ŞİDDETİ ÖNLEMEDE ÖNEMLİ BİR AKTÖR OLARAK SİVİL TOPLUM*

Gonca BAYRAKTAR DURGUN†

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de sivil toplumun ortak sorumluluk bilinci bağlamında yerel, bölgesel ve ulusal proje geliştirme yoluyla kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın giderilmesi ve böylece demokratik vatandaşlığın gelişimine katkı sağlamasını vurgulamaktır. Sivil toplumun kadına yönelik şiddetin en karmaşık alanlarından biri olan çocuk evlilikler konusunda özellikle gündem belirleme ve bu açıdan kamu sektörüne öncülük etme inisiyatifi üzerinde durularak; sivil toplumun ulusal politika yapımı ve uygulamasına daha aktif olarak katılımının önemine değinilecek ve bu açıdan karşılaşılan sorun alanlarına vurgu yapılacaktır.

Anahtar

sivil toplum, kadın hakları, eşitsizlik, şiddet, çocuk evlilikler

Kelimeler:

.
..
..

GİRİŞ

Sivil toplumdaki konu odaklı örgütler özellikle kadınlara karşı şiddetle mücadeledeki genel stratejilerin önemli bir parçasıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açıları ile çocuk evliliği çocuklar ve kadınlara karşı her çeşit eşitsizlikle mücadele bağlamında toplumun tüm sektörleri için karmaşık bir sorundur. Bu çalışma, konuyu kamuoyunun gözü önüne getirme, Türkiye'deki durumu, çeşitli potansiyelleri ve diğer aktörlerle çalışmadaki farklı zorlukları dikkate almada sivil toplum örgütlerinin öncü rolünü vurgular.

Çocuk evliliği, çocuk ve kadın haklarını çiğneyen ve bu sebeple toplumun ve devletin her kesiminde güçlü bir katılım ile küresel, bölgesel ve yerel düzeyde

* Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur

† Yardımcı Doçent Dr. Gazi Üniversitesi, Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye.

çok iyi tanımlanmış amaçlar gerektiren bir konudur. Bu dünya çapındaki sorun ile mücadelede sivil toplum Türkiye'de öncü bir rol aldığından dolayı, bu çalışma, sivil toplumun resmi politika oluşturma ve uygulamaya katılımı ve katılım şekillerini ele almakta ve hak ihlalleri ile mücadelenin kamu desteği açısından daha fazla öncelik verilmesi gereken bir konu olduğunu belirtir (yönetim, hukuk, finansal, vb.). Konuya ilişkin bazı uluslararası ve ulusal finans sağlama kanun yapımcıları karar alma ve politika yapma sürecine sivil toplumu da dahil etmeye hali hazırda zorlamıştır. Çeşitli politika alanlarında atıfta bulunarak, bu çalışma, sivil toplumun resmi karar alma ve politika uygulama süreçlerine dahil olmadaki yeterliliklerini ve zorluklarını dikkate alarak sivil toplumun rolünün geliştirilmesindeki bazı ayak bağlarına vurgu yapar.

I. KADINA KARŞI ŞİDDET VE ŞİDDETE KARŞI SAVAŞMAK İÇİN GÜNDEM BELİRLEMEDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Çocuk ve kadınlara karşı şiddet ile mücadele son yıllarda daha fazla dikkat çekmiştir. İnsan hakları savunması ile ilgili bazı konu odaklı örgütler Türkiye'de çocuk evliliğinin önlenmesi için bu konuyu ön plana çıkardı. Kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesine ilişkin duyarlılığın artırılması ve 1980lerden bu yana eşit vatandaşlık verilmesinin teşviki ile, ulusal ve küresel ağlara, ulusal proje geliştirme ve halkın bilincini artırmaya müdahil olan kadın örgütleri ulusal politika oluşturma ve uygulamada sorumluluk almaları için kamu sektörünün işini kolaylaştırmıştır. Kadın ve çocuk örgütlerinin taban mücadelesi hakların savunulması için sivil toplumda güçlü bir mücadele başlatmış ve ulusal kurumsal kalkınma ve politika uygulamada lobicilik ve müdahil olmaya yol açmıştır.

İki entegre olgu süreç boyunca elden ele dolaşmıştır. Sivil toplum, deneyim ile öğrenmiş ve kamu karar almasını etkileme ve bir denetçi rolü üstlenme bakımında yeterliliklerini ve yeteneklerini geliştirmiştir. Kamu sektörünün yavaş ve karmaşık yapısına nazaran sivil toplumun esnek yapısı sivil topluma üst düzeyde hızlı tepki verme ve ilgili konularda benimseme yeterlilikleri kazandırmıştır. Yerel veya ulusal düzeyde araştırmaya dahil olma sivil toplumu politika yapanlar için alternatif bir bilgi kaynağı haline getirmiştir. Bir başka deyişle, sivil toplum, hem sürdürülebilir politika oluşturmayı zorlama ve denetlemede hem de kadın ve çocuklara karşı şiddetle mücadele için uygulama aşamasında pivot aktör olmuştur.

Sivil toplum, yasal çerçevelerin ve kurumsal reformların evrensel standartlara göre geliştirilmesinde öncü rol oynar. Sivil toplumun bu güçlü bağlılığı,

1985 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve TBMM'nin 1995 Çocuk Hakları Sözleşmesinde de kendine yer bulmalıdır. CEDAW ulusal hükümetler için bazı sorumluluk ve yükümlülükler getirdiği için, sivil toplum, aktif vatandaşlık araçlarını daha da genişleterek, kamu sektörü üzerinde denetleyici bir role bürünmüştür. Kadın hakları hakkında kamunun bilinçlenmesini artırmak için sivil toplum tarafından düzenlenen çeşitli kampanyalar, gösteriler, toplantılar, programlar, araştırmalar ulusal ve yerel yönetimlerin politika geliştirmeleri ile sonuçlanmıştır. Uluslararası düzeyde AB programları ve fonlarının yanı sıra, BM bağlamında 2008'de başlatılan BM Güven Fonu, BM Kadın ve UNITE bu konuda dikkate alınmalıdır. Kamu sektörü, sivil toplum aktivizminin yanı sıra kendi başına uluslararası gündeme tepki vermek, katılmak istemiştir. BM teşvikleri, AB politikaları, ulusal veya uluslararası fon sağlama kurumları ulusal hükümetlerin bağlılıklarına dikkate çekmekte ve belirli politika alanlarında kadın örgütlerinin dahil olmasını istemektedir. Bu uluslararası birbiri ile bağlı yaklaşım ulusal hükümetler için bir politika transfer alanı sağlar ve böylece gündem oluşturma, politika belirleme ve hizmetin ulaştırılmasında sivil toplum için faydalı bir çerçeveyi destekler.

Aşağıdakiler sivil toplum ve kamu sektörü içinde değerlendirilebilir. Merkezi hükümet içinde 1990'da Kadın Genel Müdürlüğünün kurulması; ilki bir sivil toplum girişimi olan Mor Çatı olan aile içi şiddet kurbanları kadınlara ülke çapında kalacak yer sağlayan kadın sığınma evlerinin oluşturulması için hükümetin yasal yükümlülüğü ve ulusal hükümet tarafından 1990lardan bu yana yapılan yardım masaları ve 2005'ten bu yana yerel yönetimlere buna göre davranmaya zorlayan yasalar; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ile önem kazanan ihtiyaca yönelik kamu hizmeti stratejisi; Kadın - Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulması; ve Ulusal İstatistik Bürosu içinde sosyal yapı ve kadınlar üzerine bir şubenin oluşturulması. Ayrıca, sivil toplumun kadına karşı şiddeti önlemedeki güçlü bağlılığına ilişkin belirtilmesi gereken daha fazla şey vardır bunlardan bazıları; İstanbul Anlaşması; Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Ulusal Aksiyon Planı (2007-10 ve 2012-2015); Cinsiyet Eşitli Aksiyon Planı (2008-13); Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Yasası (2012); Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı şemsiyesi altında Şiddetle Mücadele ve Takip Merkezlerinin kurulması (2013)

Mevcut yapının bozukluklarına rağmen yasal ve kurumsal çerçeve geliştiren sivil toplum hakların savunulması ve kamu politika oluşturma sürecinde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde özel ve kamu sektörü ile iş birliğine giderek özel çalışma alanlarını genişletmiştir. Yine de, kadına karşı şiddet, çocuk evlilikleri, özellikle kız gelinler konuları gibi çok çeşitli konular ulusal bir gündemin

belirlenmesi ve küresel ağlar ve zorluklar bağlamında bu çalışmanın geri kalanında incelenecektir.

II. ÇOCUK EVLİLİKLERİ VE KADIN HAKLARI İHLALLERİ

Çocuk evliliği, her ne kadar küresel ortaklık bir nevi önlemiş olsa da tarihi, küresel bir olgudur. Çocuk evliliği, 18 yaş altı herhangi bir kişiyi içeren evliliklere (resmi veya değil) verilen addır. Ancak, Türkiye dahil birçok ülkede yasal evlenme yaş sınırı aile rızası veya mahkeme kararı ile 16 yaşına kadar düşebilmektedir. Yine de, dünya çapındaki istatistikler 15 yaşın altında binlerce ve binlerce kızın evlendiğini göstermektedir. Çocuk evliliği hem kız hem de erkeklerin haklarının ihlali olarak incelenmelidir. Ancak, konu kadın veya çocuk örgütleri tarafından özellikle kız gelinler için tartışmaya açılmıştır çünkü özellikle gelişmemiş ülkelerde milyonlarca kız ekonomik, sosyal, dini veya kültürel sebeplerden dolayı her sene evliliğe zorlanmaktadır. Son yıllarda, çocuk evliliği ve küresel bilinçlenme üzerinde daha fazla bilinç oluşturulmuştur. Bu tür araştırmalarda dikkati çeken veya bilinci artıran özellikle insan hakları savunucuları gibi konu odaklı örgütlerdir, bunlar çocuk evliliğine karşı dünya çapında lobi faaliyeti yapma, yerel ihtiyaçlara ve farklılıklara göre çalışılabilir projeler geliştirme ve ulusal hükümetleri bu konularda adım atmaya zorlamada aktif rol almışlardır. Çocuk evliliği ile mücadeleye ilişkin bu faaliyetlerin yeni sosyal hareketler oluşturduğu ve bu hareketlerin de bireysel yaşam kalitesini artırma ve eşit demokratik vatandaşlık için araçlar sağladığı bu çalışmanın bir iddiasıdır.

Bu hareketlere bir örnek olarak küresel ortaklı "Gelin Değil Kızlar" hareketi 60'tan fazla ülkeden 350'den fazla sivil toplum örgütünü içerir. Türkiye üç sivil toplum kuruluşu ile temsil edilir (Uçan Süpürge, Uluslararası Çocuk Merkezi ve KAOS GL). Ortaklığın amacı hakların savunulmasında yer alma, hükümetleri yasa çıkarmaya zorlama ve çocukların haklarını korumak için yerel, siyasal ve sosyal çerçeveleri iyileştirmeye mecbur bırakmaktır. (<http://www.girlsnotbrides.org>). Bu ortaklık ile birlikte, Türkiye'de ilk kez, Uçan Süpürge kadın örgütü tarafından bir saha araştırması yapılmış ve sonuç raporu çeşitli faaliyetler, toplantılar, katılımlar ile Türkiye'deki çocuk evliliğine karşı bir girişim başlatılması için kamuoyu ile paylaşılmış (<http://www.ucansupurge.org>) ve kamu yetkililerini farklı işbirlikleri yapmak için çeşitli politikalar üretmeye zorlamıştır (örn. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı).

Aynı zamanda, Sabancı Vakfının finansal desteği ve Uçan Süpürge'nin çağrısı ile kadın veya çocuk hakları üzerine Türkiye'nin 11 şehrinden 50'den fazla sivil

toplum örgütü ve üniversite departmanının bir araya gelmesi ile 11 Ekim 2012 BM Kızlar Gününde ulusal bir ortaklık (Çocuk Gelinlere Hayır Ulusal Platformu) kurulmuştur. Platformun amaçladığı yasal çerçevelerdeki eksiklikleri göstermek, konuya ilişkin öneriler getirmek ve çocuk evliliklerin önlenmesi için lobi faaliyeti ile politika yapıcıları etkilemektir. Ankara'da yapılan ilk toplantı o günden bu yana çeşitli aktivite ve toplantılar ile sürdürüldü, Platform ulusal düzeyde küresel ortaklığa katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bir aşamaya kadar yerel yönetimler sivil toplum ile birlikte çocuk evliliklerine karşı bilinçlenmede rol almışlardır. Kısacası, gündem oluşturma bakımında sivil toplumun rolü, onun bilinci ve kapasitesi ve bu konulardaki mücadelesi gelecekteki uygulamalar ve politika uygulama ve erişirme süreçleri bakımında kamu organları tarafından dikkate alınmalıdır.

III. ÜZERİNDE ÇALIŞILACAK KONU

Yukarıda da belirtildiği üzere, çocuk evlilikleri iyi çalışabilmek için ulusal ve uluslararası düzeylerde çeşitli aktörlere ihtiyaç duyan çok yönlü bir konudur. Kadın ve çocuklara karşı şiddete önlemek için birçok uluslararası çerçeve, kurum ve fon vardır. Birleşmiş Milletlerin kurumsal yaklaşımları ve politikalarının yanı sıra, Avrupa Birliği ve MATRA gibi bazı ülke bazlı fonlar kadınlara karşı şiddetle mücadelede politikalar oluşturma ve hizmetler sunmada sivil toplum ile birlikte çalışmaları için ulusal politika yapıcıları zorlamaktadır. Ayrıca, AB Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı gibi ulusal düzeyde bazı kamu organları tarafından verilen ulusal fonlar sivil toplum içerisinde kapasite artırımının sağlanması için kamu sektörünün sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gitmesini gerektirir.¹

Ancak, sivil toplumun politika oluşturma ve uygulama sürecine katılımında dikkate alınacak bazı hususlar vardır²Öncelikle, bürokratik kurallar ve prosedürlerin kısıtlayıcı yapısı sivil toplumun politika oluşturma ve uygulamaya doğrudan dahil olmasını kısıtlamaktadır.³Sivil toplum genellikle nihai karar alma sürecinden çıkarılır ve özel sektörün de kamu sektörüne müdahalesi oldukça sınırlıdır. İster danışma kaynağı olarak kullanılsın ister ulusal veya uluslararası mevzuatlardan dolayı dahil edilsin sivil toplumu politika oluşturmada eşit bir ortak olarak görmemektir. Bir dereceye kadar, özel sektör ve sivil toplum arasındaki proje bazlı ortaklık sürdürülebilir, iyi tanımlanmış, iyi oluşturulmuş uzun vadeli bir politika oluşturma ve uygulamayı negatif etkileyebilir. Bürokratik kural ve prosedürlerin önleyici doğası nihai kararlarda sınırlı etki olmasına yol açar. Özel sektör ve sivil toplum arasındaki hiyerarşik yapı ilişkisinde, sivil toplumun politika yapıcıları veya uygulayıcıları ikna etmek için çok fazla enerji harcadığı görülür. Örneğin, son bir kaç yıldır sivil toplum sadece çocuk evlilikleri üzerine yoğunlaşacak bir yapı için

lobicilik yapmıştır. Ancak, kamu sektörü durum üzerinde ikna olmuş olsa da, konunun aciliyetine bakılmaksızın ilerleme çok yavaştır.

İkinci olarak, şüphe, isteksizlik ve uzak durma tavırları nihai başarıyı kötü etkiler. Merkezi hükümet veya yerel yönetimler ile özel sektör veya sivil toplum arasındaki şüphe (genelde ideolojik, politik, kültürel), aynı alanda çalışan sivil toplum/konu bazlı örgütler arasında kontrolü sağlamak için eğilimler veya işbirliğine karşı isteksizlik sürdürülebilir, iyi çalışan uzun vadeli bir ilişkiyi zor hale getirmektedir.

Üçüncü olarak, yetersiz finansal kaynaklar veya kaynakların yetersiz kullanımı dikkat gerektirir. Kadınlara karşı şiddeti önlemek için uluslararası ve ulusal arenada önemli bir fon artışı olsa da⁴, bu fonların etkili ve verimli ulusal koordinasyon olmadan dağıtımı orta ve uzun vadeli çıktılar denetlenmeden sadece günü kurtarmak için kullanılmaktadır. Fon kullanıcılarının bir kısmında düşük seviyedeki kurumsallaşma da etkisiz kaynak yönetiminde etkilidir.

Dördüncü olarak, çocuk evliliklerinde ulusal veri toplama ve analiz şimdilik hayati bir ihtiyaçtır. Ne kamu sektörü ne de sivil toplum Çocuk gelinlerin sayısı ve çocuk gelinlerin yapısına ilişkin tam bir sayı verememekte ve tüm şehirleri kapsamayan sadece Uçan Süpürge'nin raporuna⁵ ve yerel bazlı çalışmalara göre sınırlı bir tahmin yapılabilmektedir.

Beşinci olarak, birçok faktörden etkilenen bölgesel, ulusal veya uluslararası, küresel ağlaşma geliştirmek için birçok konu odaklı örgütün kapasite eksikliği yerel çabaların yerel kalmasına yol açmakta ve sınırlı sayıdaki gönüllüye sahip çoğu sivil toplum örgütünü daha geniş işbirliği ve yaptırım gücü yüksek faaliyetlere girmekten alıkoymaktadır.

Sonuncusu ama en önemlisi de sivil toplum faaliyetlerine düşük sayıda gönüllü desteği, üyelik yapısında az sayıdaki kişi, sivil toplum içerisinde toplumun farklı sektörlerinde temsildeki dengesizlikler ve çocuk evlilikleri/çocuk gelinlere karşı mücadelede ülke çapında eşit olmayan bir dağılım.

SONUÇ

Sivil toplum aktivizminin çocuk evliliklerinde kamu politika yapıcılarını özel politika araçları ve davranışları geliştirmeye zorladığı söylenebilir. Genel kamu yönetim sistemi haricinde konu odaklı ağ oluşturma için bir ihtiyaç söz konusudur. Aksi takdirde, konunun bürokratik prosedürler ve zaman ve kaynak kaybı içinde kaybolmaya yüz tutması muhtemeldir.

Eđitim, sağlık, i işleri ve diğer bakanlıklar ile birlikte kamu sektörünü koordine etmedeki çekirdek kamu aktörü olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sivil toplum aktivizmi sayesinde çocuk gelinler için özel bir şube oluşturma aşamasındadır. Politika oluşturmada sivil toplum aktivizmini görmek için özel tasarlanmış çok katmanlı ađ oluşturma sürdürülebilir bir bağlılık oluşturmak için gerekli görünmektedir ve çocuk gelinler sorununu çok farklı ele almak ve önlemek için yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde ulusal bazda bir yaklaşımın belirlenmesi gereklidir.

DİPNOTLAR

¹ Örneğin bakınız, Avrupa Birliği Bakanlığı veya Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sayfalarında yayınlanan örnek raporlar.

² Yasal çerçeve, yasal reformlar, sivil toplum kurumlarının kurumsal kapasiteleri, finansal kaynaklar, fon sağlayan kurumlar bakımından Türkiye'deki sivil toplum faaliyetlerine genel bir bakış için bakınız, Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (2011), TÜSEV Yayınları, İstanbul; Sivil Toplum İzleme Raporu 2012 (2013), TÜSEV Yayınları, İstanbul; Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar (2005), Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Haritalama Çalışması

³ Sivil toplum, kamu sektörü ilişkileri için bkz, IPA Ülkelerinde Sivil Toplum Kuruluşlarına Teknik Destek (2011), TVASCO Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu, İstanbul.

⁴ Bkz; Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişiminde AB Desteđinin Kılavuzu İlkesi, 2011-2015.

⁵ Bkz www.ucansupurge.org/english

KAYNAKÇA

Guiding Principle for EC Support of the Development of Civil Society in Turkey, 2011-2015.

IPA Ülkelerinde Sivil Toplum Kuruluşlarına Teknik Destek (2011), TVASCO Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu, İstanbul.

Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar (2005), Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Haritalama Çalışması, Yaşama Dair Vakfı.

Sivil Toplum İzleme Raporu 2012 (2013), TÜSEV Yayınları, İstanbul.

Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası (2011), TÜSEV Yayınları, İstanbul.